

ANTON SCHMIDT (1786–1863), CONSTRUCTORUL UITAT AL TIMIȘOAREI MODERNE

Elena Miklósik*

Cuvinte cheie: *breaslă, diplomă de breaslă, constructor de fortificații, meșter-constructor, proiecte, case, cazarmă, teatru comunal.*

Keywords: *guild, guild and crafts certificate, builder of fortifications, master builder, projects, houses, barracks, communal theatre.*

Anton Schmidt (1786–1863), the long-forgotten builder of modern Timișoara (Abstract)

At the beginning of the 19th century, caught within the ring of the massive walls of the fortress, Timișoara town had been hardly defining its new profile. From 21 military buildings, 20 were situated in the inner side of the fortress. In 1807 this town and its church represented the target of the orations of one young bricklayer who had arrived from Arad: he was also asking for a house in this settlement. The story turned real: for four decades the builder had built princely houses, administrative palaces, barracks, hospitals, churches and record houses throughout the historical Banat. His name had become well-known in the villages and towns of this region.

Anton Schmidt – a former pupil of Franz Pumberger, a builder of fortifications in Aradul Nou – had more unacknowledged projects before becoming a significant member of the guild in Timișoara. At the time of his first marriage, with Anna Frantz in 1809, the documents mention him as a simply “*Murar*”. He participated, for the first time in 1818, in a contest promoted for the construction of an inn named “At the Queen of England,” in the suburb of the Fabric district. Scheduled with halls for dancing and playing billiards, the building had to offer several rooms for travelers too. The edifice, designed from a symmetrical viewpoint, with a central risalit on its façade, and its fronton sustained by four columns with Ionic capitals, which tower a terrace at the first floor level, the exterior of the ground floor decorated “in rustica,” had not been approved by the management board of the town.

In 1834 Anton Schmidt signed onto the project of a Communal Theatre, a building which was supposed to be raised within the inner side of the walls. Its façade re-engaged the clearer and more balanced elements of the unachieved inn. He proposed a new edifice, with some modern stage equipment, an easy access (separate entrance for the artists and public), a comfortable ground floor and dress circles on the floor for the onlookers, and ball rooms for the high life public too. Yet, because of low financial resources, this project had not been finalized either.

In the meantime, the tireless architect also designed other important and utilitarian buildings: a factory and a wine storehouse (Pesac village), a treatment resort (Băile Buziaș), and manor houses (in Herneacova, Sângeorgiu, Beodra/Serbia). He constructed an impressive number of barracks for the army in the fortress of Timișoara or in the region, he designed and built the Town-Hall (currently the Town Museum) and the Hospital in Pančevo (Serbia), a new one storied barracks in Timișoara (1836), he added some more floors at the Catholic Seminar and executed some repairs at the St. George Church.

He traveled to Austria and Hungary and returned with the cathedral project from Eger (Hungary, made by József Hild). In 1841 he proposed the construction of a church for the believers from Călacea, several plans for Catholic (with 300 or 500 people) and Orthodox churches, in 1835 he signed a plan for the Evangelic Lutheran Church in Timișoara.

The documents in 1836 mention him as an outstanding member of the society in Timișoara: “*Muratorium Magister et Selecta Civica. Comunitatis Membrum*”. Getting married, for the second time in 1823, to Anna, the sister of senator Franciscus Mayer, he succeeded in founding a happy family. He was the first builder who had influenced the architecture in Timișoara through his activity. His buildings, most of them scheduled on three levels (wine cellars, ground floors and one upper floor), were characterized by balance, reason and few classical ornaments (columns with Ionic or composite capitals, pilasters, gates marking the axle of the building developed symmetrically on the horizontal level). The more important edifices benefited by one more floor and an attic mounted on classically symbolic sculptures.

Only a few of creations have been preserved. The greatest part of the buildings meant to the army (The Genista Barrack, The New Engineers' Barrack etc.) was demolished when the town was brought up to date. The one-storied castle from Elemir was sold as construction material. We have no information related to the manor

* Miklósik Elena, Timișoara, Str. Aștrilor Nr. 24/7; e-mail: ili_kem@yahoo.com.

house in Banatsko Arandelovo (Serbia) nor to the Barracks of the Cavalry Squadron in Sânnicolaul Mic (today part of Arad). In Timișoara, in the old historical centre, there is only the imposing building of a business man, Franciscus Xaverius Strohmayer, watching the town out of its numerous windows.

He retired in 1851 with a considerable fortune visiting Italy twice. He remained a consultant regarding the important buildings of the town: he elaborated the development plans of the Old Prefecture Palace, he modified his own house in the Iozefin Suburb, sold to the Gendarme Station (1857), he designed for his relatives, he drew and dreamt of ideal familial residencies.

Some of these, incomplete drawings and projects, were deposited to the museum in 1908, certifying the fact that... the beseech of the young builder had been finally accomplished.

Translated by Margareta Tasi

„Anton Schmidt a fost fiul unui învățător „*A* din Makó, el s-a născut la 20 mai 1786 la Aradul Nou...”¹ – scria în iunie 1909 d-na Stefanie Schadek (născută Schmidt) într-o scrisoare, relatând despre bunicul său. Cele câteva rânduri i-au fost adresate istoricului István Berkeszi, care pe atunci aduna datele necesare lucrării sale „*Temesvári művészek*” („*Artiști timișoreni*”). Într-adevăr, în această mică monografie apărută în același an – folosită până astăzi ca izvor documentar deosebit de util pentru istoricii de artă din regiune – s-au păstrat cele mai multe date despre activitatea poate a celui mai însemnat meșter-constructor timișorean din veacul al XIX-lea². Aceste informații au fost reluate, utilizate și repetate de istoricii de artă care i-au urmat, cu foarte puține completări ulterioare.

Această nepoată, contactată de István Berkeszi la Budapesta, abia își mai aducea aminte de bunicul ei; chiar și rândurile ei, formulate inițial în limba germană, făceau trimitere mai mult la bunica, provenită din rândul burgheziei înstărite din Timișoara. Ea știa despre bunicul ei că se trăgea dintr-o familie maghiară, era vorbitor de mai multe limbi, dar că bunica ei nu a reușit să învețe niciodată bine ungurește. Scrisoarea ei a fost secondată de epistola mai puțin completă a surorii sale mai mari, a doamnei Ilona Schmidt, expediată mai apoi lui Berkeszi. Totuși, informațiile obținute de la nepoate au completat întrucâtva donația făcută muzeului cu un an în urmă de mătușă lor, fiica în vârstă de 78 de ani a constructorului. Această mătușă, doamna Ilona Sulyok (născută Schmidt), domiciliată în Lugoj, văduva cunoscutului avocat timișorean Mór Sulyok (Stockinger), în primăvara anului 1908 a depus la muzeul din Timișoara mai multe obiecte vechi printre care s-au aflat și 62 de schițe (planuri) ale unor clădiri

datând din prima jumătate a secolului XIX³, majoritate semnate de tatăl său, „Baumeister”-ul Anton Schmidt. După patru ani, fiul ei, Zoltán Sulyok din Lugoj, a mai donat muzeului o lădiță mică de fier (0,50 × 0,38 × 0,36 m), confecționată în secolul XVIII⁴, care avea prinsă pe partea interioară a capacului o plăcuță gravată reprezentând o scenă rustică (aratul și semănatul). Aceasta a aparținut cândva constructorului, fusese lada sa de călătorii din timpul perioadei sale de calfă⁵.

În anul 1909 nepoatele entuziasmate de cartea lui Berkeszi i-au trimis acestuia și patru documente valoroase păstrate de-a lungul anilor de tatăl lor, Ferenc Schmidt⁶. Astfel, au intrat în colecția arhivei Societății de Istorie și Arheologie: diploma și brevetul acordate de breasla comună a zidarilor și cioplitorilor de piatră din orașul cameral Arad lui Anton Schmidt la terminarea uceniciei de trei ani la meșterul constructor de fortificații Franz Pumberger din Aradul Nou (din anul 1804, respectiv 1807)⁷, dar și diploma de primire a meșterului zidar Anton Schmidt în breasla comună a zidarilor, dulgherilor, cioplitorilor de piatră, țiglarilor, pietrarilor și hornarilor din Timișoara (purtând data de 27 ianuarie 1815), alături de diploma de primire în rândul cetățenilor orașului liber regal Timișoara (completată la 16 august 1815)⁸. Odată cu aceste documente a ajuns la muzeu și fotografia

¹ Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale (în continuare ANRSJT), fond nr. 299, *Societatea de Istorie și Arheologie*, dosar 12, f. 2.

² Berkeszi 1909, 118–122.

³ Arhiva de Istorie a Muzeului Banatului Timișoara (în continuare AIMBT), *Törzskönyv (Registru general)*, nr. 3284–3289, 3291–3293 din 28 martie 1908. La nr. 3289 sunt înregistrate 62 de planuri de construcții (de fapt existau 63). Astăzi 62 buc. sunt păstrate în colecția Muzeului de Artă Timișoara, trecute la nr. inv. PMT 2268.

⁴ *Loc. cit.*, nr. 4572, anul 1912, provenit din Lugoj.

⁵ Astăzi plăcuța – demontată din lădița de fier, posibil degradată – se află în inventarul Muzeului de Etnografie din Timișoara. Imaginea a fost reprodusă pe coperta cărții lui Lajos Kakucs (Kakucs 1998).

⁶ Ferenc Schmidt (Timișoara, 1827 – Budapesta, 1901), arhitect timișorean stabilit la Budapesta.

⁷ Azi sunt păstrate la ANRSJT, fond nr. 117, *Colecția de documente Muzeul Banatului*, dosar 275.

⁸ Azi la ANRSJT, *loc. cit.*, dosar 293.

„foarte reușitului portret în ulei care împodobește salonul” uneia dintre corespondente. Lucrarea, într-adevăr bine executată, probabil pe la sfârșitul deceniului patru sau începutul deceniului cinci al secolului XIX, înfățișează un bărbat în vârstă, ușor corpulent, privind calm, dar hotărât înspre portretist; atitudinea și îmbrăcămintea sunt caracteristice persoanelor care sporeau rândul burgheziei avute.

Însă calea străbătută de modelul portretului până la obținerea unei astfel de situații sociale nu a fost fără greutate.

Conform datelor furnizate familiei de însuși Anton Schmidt, el a fost fiul unui învățător care a migrat în a doua jumătate a secolului XVIII din Secuime în zona orașului Makó, unde s-a stabilit și unde și-a schimbat numele de Kovács în cel de Schmidt. Nu cunoaștem sigur locul de naștere al constructorului: deși nepoata menționează Aradul Nou, în actul de deces al lui Anton Schmidt, în Registrul de decedați⁹, este trecut orașul Makó¹⁰. Posibil să-și fi petrecut anii copilăriei în Aradul Nou, deoarece după ce a rămas orfan la zece ani, a ajuns în grija surorii sale mai mari, căsătorită în Aradul Nou, care a încercat să-i asigure viitorul și l-a dat ca ucenic la un meșter alămar. După câțiva ani însă, copilul, care a dorit deja la acea vârstă fragedă să devină constructor, torturat de zgometul atelierului în care lucra a fugit de la meșterul său. După o scurtă vreme, în anul 1804 a ajuns să lucreze și să „studieze” tainele meseriei de constructor-zidar la Franz Pumberger, meșterul constructor de fortificații din Aradul Nou¹¹.

La sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX, tinerii care intenționau să devină constructori (meșteri, Baumeisteri) trebuiau să petreacă trei ani de studii și de lucru alături de un meșter recunoscut și desemnat de breaslă, după care – dacă au executat și o lucrare de „măiestrie” aprobată de conducerea breslei – erau „eliberați” și puteau obține diploma și brevetul (atestatul). Cioplitorii de piatră, care intrau în aceeași breaslă cu zidarii (constructorii), erau obligați la trei ani de studii alături de meșter. Calfele „eliberate” mai lucrau o perioadă de timp și după atestarea lor la meșterul cu care au studiat, după care li se cerea să efectueze călătoria de studii. La începutul secolului XIX însă, călătoriile de studii nu au mai fost cerute cu aceeași insistență ca în veacul anterior.

Din această perioadă ne-au parvenit puține informații despre studiile și evoluția calfei de zidar Schmidt. Posibil că a fost un tânăr studios și harnic pentru că Franz Pumberger a recunoscut că ucenicul său a fost „respectuos, evlavios și fidel”, iar în timpul anilor de studii a demonstrat un comportament cuviincios față de șeful său. Deși această formulare pare să fi fost una obișnuită, des uzitată la eliberarea actelor oficiale, comportamentul ulterior al constructorului matur a confirmat caracterizarea meșterului său.

Conform certificatului semnat și întărit cu sigiliu de meșterul său, alături de meșterii zidari prim-staroste (Oberzechmeister) Georg Michael și cel de al doilea staroste (Unterzechmeister) Lorenz Rauner (?) la data de 12 octombrie 1807, tânărul Anton Schmidt a mai rămas în preajma mentorului său încă 20 de săptămâni după eliberarea sa din 28 mai 1804. Era un obicei al breslei, însă la acesta a contribuit și faptul că în acel an meșterul său patron, constructor de fortificații, a început o lucrare deosebit de importantă: proiectarea și ridicarea bisericii evanghelice din Békéscsaba (Ungaria). Planurile acestei biserici evanghelice (cea mai mare din Ungaria) sunt semnate de „*Frantz Pumberger fortifications Baumeister in Arad*”, de „*Joseph Hoffer Maurer Meister in Alt Arad*” și de Anton Ziegler „*bürgerliche Maurer Meister in Gyula*”; ultimul a adus câteva modificări proiectelor originale concepute în stil baroc (târziu) de Pumberger. Anterior, în perioada 1782–1795, Franz Pumberger construisese o frumoasă biserică evanghelică, nu departe de acest oraș, la Tótkomlós (Ungaria). Posibilitatea participării la începerea lucrărilor l-a determinat pe Anton Schmidt ca în vara anului 1807 să-și urmeze meșterul la Békéscsaba. Însă după așezarea pietrei de temelie lucrările au fost sistate un timp din lipsă de bani.

Posibil ca după toamna anului 1807, tânărul de 20 de ani, șaten, cu o statură mijlocie (cum a fost descris în „atestatul” său) să fi făcut călătoria de studii pentru a se perfecționa în meserie; până la începutul anului 1809 nu avem date despre prezența lui în regiune. Din relatările nepoatelor cunoaștem faptul că el a călătorit atât în Ungaria, cât și în toată zona Banatului istoric, ajungând mai târziu de câteva ori și la Viena. Descendentele însă nu au putut preciza perioada de timp în care au fost parcurse aceste trasee considerabile pentru începutul secolului XIX și costisitoare pentru un tânăr meseriaș fără avere. Este adevărat că în aceste peregrinări mai marele breslei de unde pornise îl recomanda meșterilor de pe traseul ales și tot acesta se îngrijea ca tânărul eliberat să aibă de lucru și să fie

⁹ ANRSJT, fond nr. 4, *Matricula defunctorum /Ecclesiae Paroh. Temesvar-Iosefinensi 1862–1870*, nr. 98/1863.

¹⁰ În documentul (*Lehrbrief*) din 1804 însă se menționează că Anton Schmidt este născut în Aradul Vechi: „...*Lehrjung Anton Schmid* [...] *von Alt Arad aus Hungarn gebürtig*...”

¹¹ Vezi și Lanevski 1998, 89.

plătit. Nu este imposibil să fi străbătut zonele din sudul Banatului pentru că, atât în aceste drumuri, cât și pe tot parcursul vieții sale, pe constructor l-a caracterizat mobilitatea, spiritul întreprinzător și abilitatea pentru strângerea informațiilor utile în meserie și la obținerea contractelor.

Din primăvara anului 1809 este consemnată prezența sa la Timișoara. Este anul primei sale căsătorii¹², în urma stabilirii sale în suburbia Iosefin, dar este și momentul realizării primei sale lucrări de proporții mai însemnate. În acest an a fost proiectată și ridicată biserica romano-catolică din comuna Orțișoara¹³. Construcția amintește de lăcașele de cult baroce, de dimensiuni mai modeste, cu un puternic turn¹⁴ în decroș pe fațada vestică. Biserica ridicată cu două secole în urmă există și astăzi, deși a suferit mai multe renovări în decursul anilor. În același an a fost construită și vechea casă parohială din vecinătatea bisericii – posibil proiectată de același constructor. Aceasta însă a căzut pradă flăcărilor în anul 1885¹⁵.

Din momentul sosirii sale la Timișoara Anton Schmidt a lucrat foarte mult. A fost ambiționat atât de dorința sa arzătoare – să poată avea vreodată și el propria sa casă în acest oraș – cât și de nevoia de a-și întreține numeroasa familie. Dintre numeroșii săi copii născuți din această căsătorie, doar două fete – Theresia și Rosalia – au supraviețuit bolilor necruțătoare ale acelor vremi, care i-au răpit pe frații lor la vârste fragede (pe unii la doar la câteva zile sau luni după naștere).

În 27 ianuarie 1815 zidarul Anton Schmidt a fost primit membru în breasla comună a zidarilor, pietrarilor, dulgherilor, țiglarilor, cioplitorilor de piatră și hornarilor din orașul liber regesc Timișoara. Acest pas îi conferea dreptul nu doar al proiectării clădirilor, dar și al conducerii efective a lucrărilor pentru ridicarea acestora. Constructorul (Baumeister-ul) având chiar studii „superioare” dacă nu a devenit membru în breaslă nu avea dreptul să facă lucrări de executare. Zidarul (Maurer-ul) putea să conducă șantierul doar în cazul în care împărțea răspunderea cu un constructor (Baumeister). Cele mai multe bresle stipulau în regulamentul de bază ca noul membru al breslei, în decurs de un an de la intrare în rândul meșterilor breslei, să obțină

și dreptul de cetățean al orașului lor. În cazul lui Anton Schmidt, această cerință a fost îndeplinită la 16 august 1815, când meșterul constructor a obținut diploma de cetățean al orașului liber regesc Timișoara. În viața tânărului *murariorum magister* acest lucru a marcat un salt înainte. În orașul Timișoara – caracterizată printr-o accentuată prezență militară – abia acum a început să apară mai pronunțat o dorință de modernizare, de afirmare a vieții civile reflectată și în domeniul construcțiilor. În monografia sa, apărută în 1853, primarul Johann Nepomuk Preyer – la distanță de aproape patru decenii de acest moment – nota că „în Timișoara există 10 constructori...” „...și cu toate că materialele de construcție sunt scumpe, dorința de a construi este mare, meseria de constructor este cea mai bănoasă”¹⁶.

Anton Schmidt a fost un constructor foarte consecvent, harnic și de încredere, calități care i-au adus în scurt timp numeroase comenzi. Planurile sale au fost însoțite de calcule responsabile pentru costul materialelor, pentru plata muncitorilor, detaliile atent așternute pe hârtii se înmânau beneficiarului. După discutarea planurilor deseori opera modificări rapide conform cerinței clientului. Conform pregătirii sale ar fi trebuit să caute angajamente în domeniul fortificațiilor, dar el se simțea din ce în ce mai atras de construcțiile din sfera civilă. A fost un autodidact (în sensul pozitiv al cuvântului), a studiat și a citit foarte mult, dar nu a urmat studii superioare de arhitectură. Îndrăgostit de construcțiile renascentiste, de palatele italiene, de statuile antice „încontinuu citea, făcea schițe și în zilele de duminică și de sărbătoare se delecta cu desenarea unor proiecte pentru care nu avea nici o însărcinare...” își amintea mai târziu nepoata sa¹⁷. De-a lungul anilor constructorul a sperat că va putea construi și el clădiri asemănătoare caselor din Italia, că vor putea fi înălțate și în orașul său palate inspirate de stilul renascentist. Desenele sale dovedesc preferința pentru stilul neoclasic, pentru construcții raționale, utile, desfășurate simetric pe axa centrală, cu decroșuri ușoare, cu suprafața simplă a zidurilor ritmată de ferestre plasate la distanță egală. Elementele de decor preferate au fost coloanele sau pilaștrii adosați cu capitel ionic (deseori ele evidențiau centrul edificiului), lizele, timpanul, statuile antice alegorice, așezate pe nivelele superioare. Talentul său pentru desen se reflectă și în proiectele executate cu minuțiozitate prin linii fine, sigure, operate cu tușuri colorate și completate cu detalii elegante, marcate cu cerneală aurie.

¹² ANRSJT, fond nr. 4, Parohia rom.-cat. Timișoara-Iosefin, *Registru Cununați* nr. 2 (1774–1835), 228: cu Anna Frantz, în 15 ianuarie 1809. Frecvența mare în registre a numelor Schmidt și a prenumelor Anton (și Anna, în cazul soției) îngreunează mult stabilirea identității persoanelor căutate.

¹³ *Geschichte Orzidorf*, 89.

¹⁴ *Ibidem*: în anul 1867 turnul a fost (re)construit în forma actuală.

¹⁵ *Ibidem*, 103.

¹⁶ Preyer 1995, 251.

¹⁷ ANRSJT, fond nr. 299, *Societatea de Istorie și Arheologie*, dosar 12, f. 2.

Despre prima sa încercare de anvergură, în domeniul construcțiilor civile în Timișoara avem date doar din anul 1818. În această perioadă mai liniștită, după marile războaie napoleoniene, a început să se refacă economia, orașele s-au dezvoltat, burghezia a început să se afirme, comerțul producea avantaje materiale însemnate, construcțiile au luat avânt. S-au refăcut și s-au ridicat noi conace la țară, în centrul orașelor casele „domnești”, din cauza imposibilității de-a se desfășura pe orizontală pe suprafețe mai generoase, au căpătat etaj, viața socială a început să prindă contur, oamenii frecventau cafenelele, sălile de dans, de biliard și de joc, se organizau întruniri, baluri, se mergea la spectacole de teatru. Această efervescență s-a făcut simțită și în Timișoara. În suburbia Fabric, „orașul” care se dezvolta în afara zidurilor cetății, s-a hotărât ridicarea unui han mai spațios (o „redută” în limbajul acelor vremi), cu mai multe camere, dar și cu săli destinate distracțiilor (biliard, dans, întruniri). Construcția („La Regina Angliei”) urma să fie una importantă¹⁸, iar proiectul propus a fost pe măsură. Anton Schmidt a gândit un edificiu în stil clasic cu parter și un etaj (și posibil mansardă), cu fațade pe două străzi. Proiectat simetric, însă utilizând jocuri de rezalit (dispunea de 1+3+5+3+1 axe), fațada principală diferea de cea posterioară doar prin plasarea unei terase în față, la etaj. Central, în decroș, la parter, au fost operate trei deschideri ample cu arcadă circulară, ele se continuau printr-un spațiu (gang) generos prin care se putea traversa toată clădirea de pe o stradă pe alta, chiar cu trăsuri. Deasupra acestora se înălțau patru coloane ionice, care sprijineau un timpan triunghiular și străjuiau o terasă acoperită. Ușor mai retras, de pe lângă coloanele 1 și 4, câte un pilastru angajat (modelat din tencuială, cu capitel ornamentat, înălțat deja de la parter, dar evidențiat mai bine la nivelul etajului) marca muchia unui rezalit mai retras decât cel al terasei, apoi acest pilastru se repeta la a treia fereastră. Acest element asigura ritmicitatea ornamentelor fațadei. În latura dinspre est și vest, mult mai retras, fațada sălilor de biliard se ascundea în umbră. Delimitarea nivelelor s-a făcut printr-un brâu cu mulură simplă (modelat deasupra parterului), prin tratarea diferită a suprafeței zidului și prin forma diferită a ancadramentelor. Ferestrele de la etaj ale fațadei au fost mai accentuate, cu deschideri mai mari, surmontate de timpane, iar cele laterale proiectate în stil palladian.

¹⁸ Cu destinație asemănătoare cu cea din Cetate, din localul Vechii Primării rasciene, transformată în teatru și local pentru baluri.

Acest plan, semnat și datat în anul 1818, nu a fost tradus în forme concrete, arhitecturale pe teren. Ideea centrală a acestuia însă a fost refolosită ulterior de constructor la realizarea altor proiecte. Pentru un timp în domeniul arhitecturii civile au rămas construcțiile mai puțin importante: casele pentru comercianții din suburbii sau pentru gospodarii mai avuți de la sate și bisericile mai puțin costisitoare, chiar reparațiile. Printre alte proiecte, în anul 1819 Anton Schmidt le-a pregătit și pe cele pentru o berărie, fabrică de spirt și un depozit de borhot din comuna Pesac. Monografiile comunei nu amintesc existența acestei fabrici (manufacturi). Totuși, în ultimul sfert al secolului, în anul 1876 – poate nu fără încercări anterioare – a luat ființă aici fabrica de spirt a firmei Friedmann-Kohn¹⁹.

Domeniul de activitate al zidarilor însă a cunoscut și concurența. Constructorii particulari (chiar din cadrul aceleiași bresle) luptau pentru clientela bogată, pentru câștiguri însemnate. Deseori ei angajau mai multe lucrări pe care doar le proiectau și le verificau, execuția lucrărilor căzând în sarcina unor lucrători tocmiți. La un astfel de contract din Cetate, în cazul unei vetre și al unui coș la hanul „*Ad auream cervam*”, posibil mai puțin corect finalizat, meșterul constructor Franciscus Przedak l-a învinuit pe Schmidt de superficialitatea execuției. A depus chiar și mărturie în procesul intentat de arendașul Antonius Grässel²⁰, susținând că Schmidt nu a supravegheat îndeaproape lucrarea. Ulterior, acesta însă a fost achitat dovedit fiind că lucrarea necorespunzătoare a fost prestată de altcineva, nu de omul său.

Pentru a-și câștiga existența în deceniul doi și trei al secolului XIX meșterul a fost nevoit să se angajeze la lucrările uriașului sistem de fortificații, care necesita lucrări continue de întreținere. Cetatea a oferit existență pentru foarte mulți constructori, zidari, dulgheri, pietrari și calfe peregrini. Anton Schmidt a avut relații bune cu Direcțiunea de Fortificații care asigura și verifica lucrările specifice pentru construcțiile militare. Un plan datat în decembrie 1829, pentru o construcție cu trei nivele (pivniță, parter și etaj) pliat sub formă de scrisoare (închisă) denotă faptul că a participat cu acesta la un concurs de proiecte (licitație) al *Banater Genie und Fortifications Districts Directions*, de unde, în noiembrie 1830 a primit „aprobarea”

¹⁹ Borovszky 1912, 108; Cocic 1970, 27.

²⁰ ANRSJT, fond nr. 2, *Primăria orașului Timișoara*, dosar 1/1843. Procesul s-a prelungit (pentru alte motive) până în anul 1844, *fortificationis murarius magister* Franciscus Przedak, ca expert invitat, l-a învinuit pe constructor de delăsare. În schimb el a fost caracterizat „uneltitor”.

din partea inginerului-șef militar, comandantul Arthurm Heinrich von Hentzi (1785–1849). Nu se cunosc toate construcțiile proiectate și ridicate de Anton Schmidt nici în Timișoara, nici în zona cutreierată în vederea căutării de lucru²¹. Cele mai importante oferte le-a primit din partea armatei pentru cazărmi, spitale, case destinate ofițerilor. Istoriografia secolului XIX notau că Cetatea Timișoarei dispunea de 21 de clădiri militare de mare importanță, dintre acestea 20 aflându-se în interiorul zidurilor²². Totuși, tocmai aceste edificii au căzut pradă foarte repede schimbărilor survenite în viața Cetății. Odată cu modernizarea patrimoniului construit, în urma defortificării Timișoarei, la finele secolului majoritatea clădirilor militare au fost mutate în afara zidurilor cetății, iar cele din oraș au fost demolate.

După realizarea Casei Inginerilor din Timișoara, a fost ridicat la marginea orașului Pančevo (Serbia) noul Spital Militar. Localitatea, ca reședință a regimentelor de graniță, a avut „din totdeauna” spital, dar acesta nu mai corespundea necesităților armatei. Astfel, cu contribuția satelor arondate Regimentului German Bănățean, a prins contur proiectul lui Anton Schmidt în anul 1831. După desființarea graniței militare, orașul a cumpărat clădirea și a transformat-o în spital civil; astăzi este casă de locuit²³. După această lucrare reușită, meșterului i-a fost încredințată proiectarea și construirea Casei Magistraturii din Pančevo (1833–1838). Amândouă edificii ample, cu un etaj, prezintă o desfășurare orizontală simetrică în stânga și în dreapta rezalitului de pe axa centrală a laturii dinspre stradă. Frontonul, în ambele cazuri, este elegant ornamentat. A sporit importanța edificiului Primăriei prin plasarea unui balcon central la nivelul etajului, susținut de patru coloane canelate; partea centrală a fațadei Spitalului a decorat-o cu șase pilaștri adosați care urcă de la baza clădirii până la nivelul timpanului. Cele două construcții echilibrate, moderat ornamentate (cu elemente eclectice), poartă amprenta stilului neoclastic, atât de îndrăgit de constructorul timișorean.

Tot din perioada angajamentelor din această regiune, din anul 1833 datează și un proiect pregătit pentru clădirea noii biserici reformate din Debeljača. Construirea ei, după marele incendiu din 1830 care a mistuit și lăcașul de cult, a început într-adevăr în acest an, dar sub conducerea altui meșter.

Conform notițelor operate de constructor însuși pe versoul unui plan, tot din 1833 datează proiectul unui conac din zonă, de la Pusztá-Oroszlámos (azi Banatsko Aranđelovo, Serbia). Dezvoltarea satului, colonizat de bogata familie ardeleană Batthyány, a luat avânt datorită producției de tutun și datorită lucrărilor de sistematizare a râurilor Tisa și Mureș. Astfel, împrejurimile satului transformate în regiune agricolă prosperă, administrarea terenurilor solicita prezența moșierilor, ei dorind acolo o reședință nouă. Posibil ca tot în această perioadă de timp să fi intrat Anton Schmidt în relație cu nababii familiei Kiss de la Elemér (Elemir, Serbia), care de altfel posedau casă și în Timișoara, pentru ei a proiectat reconstrucția castelului lor cu un etaj. Desenul „de lucru” al acestei clădiri ample, de mult dispărute, se află în colecția predată muzeului, cu note de creion șterse, operate peste planul original lucrat în tuș. Aceste intervenții puteau fi făcute în urma modificărilor cerute de beneficiar executantului. Conform obiceiului vremii, în urma unor lucrări reușite, meseriași și artiștii au fost recomandați de la o familie comanditară la alta. Într-un astfel de context a ajuns Schmidt și la familia armeano-maghiară extrem de bogată a comitatului Torontal, la castelul conților Karátsonyi la Beodra. Pentru unul din membrii acestui clan²⁴ extrem de bogat a conceput Baumeister-ul, deja cunoscut în zonă, o „casă domnească” la Beodra. Din planurile lăsate familiei, care reprezintă doar o parte din activitatea lui Anton Schmidt, nu cunoaștem cu certitudine unde și câte proiecte s-au realizat. În regiunea Timiș-Torontal, care datorită producției agricole a luat un avânt economic în prima jumătate a secolului XIX, s-au înălțat numeroase case domnești, conace și castele. În majoritatea cazurilor arhitectii (sau Baumeisterii) lor nu sunt cunoscuți, deoarece documentația conacelor nu s-a păstrat.

Nu doar renumele câștigat în urma prestațiilor bune l-a recomandat pe meșterul-constructor în lumea comanditarilor înstăriți. Rămas văduv la vârsta de 36 de ani în vara anului 1822, în ianuarie anul următor s-a căsătorit cu Anna Mayer²⁵, fiica de 25 de ani a lui Franz Mayer, senatorul Magistratului Timișoara. De acum înainte constructorul avea două domiciliu, o casă proprietate în Cetate (cum a visat încă de pe vremea când a

²¹ A ridicat case, conace, biserici și cazărmi în tot Banatul. A proiectat o cazarmă pentru cavalerie în comitatul Arad, la Sănnicolau Mic (azi încorporat orașului Arad).

²² Geml f.a., 121.

²³ Kalapis 2003, 106.

²⁴ În această perioadă titlul de conte îl purta Leopold Ludovic Deodat Karátsonyi (1793–1874); de numele său este legată construirea marelui castel în stil clasic al conților din Beodra, terminat în 1854. Cf. Lendvai 1905, 27; Miklósik 1999–2002, 244.

²⁵ ANRSJT, fond nr. 4, Parohia rom.-cat., Timișoara-Cetate, *Registru Cununați*, nr. 9 (1758–1861), 150: 1823 Die Januario 13.

sosit la Timișoara) și una în suburbia mai liniștită, în Iosefin. Și din această căsătorie au provenit șapte copii dintre care trei au decedat în copilărie.

Anii '30 ai secolului XIX au fost foarte solicițanți pentru Anton Schmidt. A finalizat o serie de proiecte și a lucrat la clădiri importante. În 1834 a terminat planul unei Băi la Buziaș²⁶ (*Cursalon*), prevăzută cu săli de tratament și restaurant, o casă de locuit tot la Buziaș și încă în acest an a răspuns intenției primăriei din Timișoara cu finalizarea unui proiect pentru o clădire nouă a teatrului permanent comunal. Însă Camera aulică a aprobat doar finanțarea cumpărării imobilului vecin cu teatrul vechi (pentru o eventuală amplificare a clădirii), iar la adresa-cerere trimisă de primăria Timișoara răspunsul a venit sec: dacă orașul are fonduri pentru teatru – să-l plătească²⁷. Orașul nu putea oferi nicio sumă în acest scop, astfel planul a rămas doar pe hârtie²⁸. Fațada edificiului, cu parter, două etaje și mansardă, gândită pe un plan dreptunghiular, cu latura mai scurtă către Serbengasse (azi str. Gheorghe Lazăr) amintește de planșele oferite de Schmidt cu ani în urmă pentru ridicarea hanului „La Regina Angliei”. Rezalitul central al fațadei, lucrat în bosaje de tencuială la parter, prezenta șase coloane puternice cu capiteli ioni, ele se avântau între etajele unu și doi străjuind un balcon generos. Coloanele sprijineau frontonul, deasupra căruia sculpturi alegorice, neoclasice personificau diferite genii ale artei scenice. Dinspre această stradă soseau trăsurile, aici se aflau portalurile prin care ajungea în săli publicul, iar intrările laterale ar fi fost utilizate de artiști și de personal. În sala de spectacol scaunele îmbrățișau sub forma unui semicerc scena plasată în fața lor. Spațiul care deservea reprezentațiile se afla în spatele scenei. Conform obiceiurilor din acei ani, în teatru se țineau reuniunile importante și renumitele baluri în timpul iernii. Pentru aceste evenimente au fost asigurate câteva săli spațioase, aerisite în clădire. Sălile reprezentative au fost plasate în zona fațadei principale, la etaj. Aceasta ar fi fost prima construcție modernă din Timișoara ridicată pentru a servi ca lăcaș de teatru.

Tot din această perioadă datează proiectul de dezvoltare a unei „casei domnești” de la Herneacova

(februarie 1835) și planul unui conac de la Sângeorgiu (1836). Dacă despre cel din urmă nu sunt alte informații decât planșele păstrate, primul însă s-a realizat. Casa domnească a fost comandată probabil de László Muslay (1783–1840), vice-comitele de Timiș, care a cumpărat moșia de la stăpânii anteriori (de la familia Bydeskuthy²⁹) și care, urmând să se retragă în pensie, dorea pe noua sa proprietate o locuință care să se potrivească cu situația sa socială. Conform denumirii lucrării, *Aranyágon állandó Uraság Épületjének magosítottása és tágosítottásáról*³⁰, caligrafiat de meșter deasupra planurilor, trebuia „modernizată” o construcție modestă deja existentă. S-a cerut construirea unui nivel inferior funcțional, care să adăpostească pivnița, camerele personalului de serviciu numeros, camerele pentru musafiri, băile – precum și elevarea și dezvoltarea unor încăperi reprezentative, spațioase pentru camere de locuit, salon, sală de biliard, sală de arme, sală de oglinzi. Sălile au fost concepute pe un plan în formă de L, în jurul unui coridor amplu, nivelele comunicau între ele prin scările plasate în cele două capete ale clădirii. În aceste părți, la nivelul parterului au fost gândite două intrări: unul pentru cei sosiți cu trăsura (sub un acoperiș susținut de doi stâlpi) și altul, o terasă deschisă, pentru ieșirea în parc.

În anul 1835 Anton Schmidt, folosindu-se de experiența sa acumulată în anii anteriori a întocmit și o carte utilă constructorilor. În *Anuarul Bibliotecii Naționale Széchényi* din Budapesta, apărut în anul 1966 (prezentând colecția de izvoare manuscrise referitoare la istoria științelor naturii, a tehnicii și a medicinei), cercetătoarea Éva V. Windisch semnalează existența în colecție a unui manual-compendiu întocmit de meșterul constructor Antal Schmidt din Timișoara intitulat *Az építő mesterség* (Meșteșugul de constructor), datând din anul 1835³¹.

La finele anului 1835 – începutul anului 1836 constructorul a efectuat o călătorie de studiu la Eger, la domul catolic aflat în faza de terminare a lucrărilor. Rezultatul acestei vizite se reflectă în desenele minuțioase executate la fața locului reprezentând grandiosul edificiu ridicat în stil clasicist pe baza planurilor constructorului József Hild (1789–1867)³². Deși rămâne deschisă

²⁶ Cf. titlului caligrafiat de Schmidt: „*Project zur Buziascher Tractuärs Gebeüde – 6 dec. 1834.*”

²⁷ Ivan 2006, 55–56.

²⁸ Deși atât Ivan 2006, 55 afirmă că „nu cunoaștem acest proiect”, cât și Berkeszi 1909, 120 susține că „doar desenul fațadei există”, iar restul proiectului nu se cunoaște, în colecția predată de doamna Sulyok muzeului se află și celelalte planșe ale noului teatru (lipsește secțiunea transversală). Ulterior s-a pierdut desenul fațadei principale publicat de Berkeszi în 1909 și folosit de Gh. Bleyer în 1958 la ilustrațiile anexe.

²⁹ Lendvai 1898, 125–126.

³⁰ Despre înălțarea și amplificarea clădirii domnești ce va fi făcută la Herneacova.

³¹ Windisch 1966, 160.

³² Berkeszi 1909, 121, greșește atribuind paternitatea proiectelor lui Schmidt; ele sunt modele admirate, împrumutate și câteodată, ulterior, parțial folosite la alte comenzi executate de constructor. Și Bleyer 1958, 65 îi atribuie lui Schmidt această calitate (falsă) de proiectant al catedralei din Eger.

întrebarea ce rol ar mai fi putut juca Schmidt la Eger, este puțin probabil să fi fost angajat la lucrările foarte complexe de acolo, deoarece în vara celui an îl aștepta un contract foarte important la Timișoara.

Episcopul József Lonovics (1793–1867), pregătind condițiile pentru deschiderea *Lyceum Timisiense*, a hotărât renovarea bisericii plebani-ale Sfântul Gheorghe din Timișoara și ridicarea cu încă un etaj a clădirii Seminarului, lipită de aceasta. Încă din 18 aprilie 1835, după obținerea aprobării de la Locumtenența Regală, l-a însărcinat pe constructor să înainteze proiectul și cheltuielile aferente intervențiilor de la biserică, menționând că poate dispune de suma de 2.680 de forinți³³, sumă care a ajuns la Timișoara la începutul lunii septembrie. Lucrările au început și înaintau cu repeziciune (în primăvara anului următor Schmidt a depus și actele contabile, acceptate de rectorul Episcopiei). Astfel, în continuare, episcopul i-a cerut să pregătească cele necesare pentru înălțarea etajului doi al Seminarului, modificării intrării principale în această aripă și pentru construirea scărilor. Planșele și calculele predate episcopului au fost datate la 13 februarie 1836³⁴. Construcția s-a realizat și a existat în această formă până la demolarea bisericii Sfântul Gheorghe în anul 1913. Desfășurată pe orizontală, aripa refăcută a avut intrarea principală plasată în axul străzii pe care se afla palatul episcopal. Un ușor rezalit central marca această zonă, deasupra intrării cu o deschidere dreptunghiulară, străjuită de două ferestre modeste, se înălțau patru pilaștri cu capiteli ioni terminati în atică. Între verticalele pilaștrilor se zăreau câte trei ferestre la fiecare etaj (cu ancadrame diferite la fiecare nivel). Austeritatea aspectului exterior se datora economiei dure la care trebuia să se supună Episcopia. Deși fusese prevăzută și modernizarea fațadei etajului întâi și ornamentarea părții superioare a intrării principale (peste atică) cu figuri alegorice, ceea ce reiese din planuri, s-a renunțat la ele din lipsă de fonduri. După terminarea clădirii Lyceum-ului în anul 1841, dată marcată în zona aticiei, a devenit imperios necesară reparația turnului bisericii, activitate pentru care – în urma insistențelor episcopului Lonovics – Locumtenența Regală a trimis banii abia în anul 1846³⁵.

Poate că legat de activitatea depusă în slujba Episcopiei Cenadului trebuie văzut și planul

conceput pentru ridicarea unei biserici catolice în Călacea (1841). Nu sunt cunoscute motivele care au împiedicat construirea ei. Posibil ca localitatea care număra relativ puține suflete să nu fi reușit să finanțeze un astfel de demers, iar Episcopia își economisea banii pentru asigurarea funcționării Lyceum-ului aflat la început de drum. Sau poate este vorba doar de un alt vis al meșterului care nu a devenit realitate. Oricum, conform amintirilor depănate de nepoata lui Schmidt „... la Timișoara el a construit nenumărate case de locuit, aproape toate cazărmile; la țară foarte multe biserici, atât catolice cât și greco-orientale”³⁶. Afirmția este susținută de planșele renumitului ei ascendent, care a conceput proiecte-tip pentru biserici catolice și ortodoxe în funcție de numărul credincioșilor: pentru 300 sau pentru 500 de suflete.

În perioada anilor 1837–1839 a pregătit un proiect (de mai multe ori modificat) pentru construirea bisericii evanghelice din Timișoara. Tema l-a preocupat pe ilustrul Baumeister deoarece astfel de lăcașe de cult studiasse cu Franz Pumberger încă la începutul carierei sale. Literatura de specialitate³⁷ încă nu s-a pronunțat hotărât relativ la identitatea constructorului-proiectant al clădirii, ridicată în stil clasicist, prezentând elemente ce se regăseau frecvent în vocabularul arhitectural utilizat de Anton Schmidt. Datele păstrate în arhiva bisericii și publicate în monografia apărută cu ocazia centenarului bisericii se referă doar la activitatea de înălțare a lăcașului de cult (fără turn), la care a fost angajat meșterul zidar Károly Fischer din Aradul Nou pentru suma de 17.000 forinți³⁸.

O idee transformată într-un edificiu impunător în inima Cetății Timișoara l-a constituit proiectul pentru Casa Strohmayer. Patricianul Franz Xaver Strohmayer, purtător de cuvânt al Magistratului Orășenesc, mai apoi tribun și senator (*Civitatis Tribunus Plebis, Magnarius*), cu o avere semnificativă obținută din activitatea de comerț cu coloniale, a hotărât construirea unei case cu trei etaje în vecinătatea Primăriei noi. Pentru ducerea la bun sfârșit a acestei afaceri l-a ales pe Baumeister-ul cunoscut al orașului, căruia i-a comandat proiectarea și ridicarea casei gândită pe colțul de nord-est al Pieței de Paradă (azi Piața Libertății). O parte a planșelor lucrate cu minuțiozitate s-a păstrat în lotul de donații provenit

³³ Kováts 1908, 426 (inițial fusese suma de 3.000 ft.)

³⁴ *Ibidem*, 428 (autorul a enumerat proiectele aflate în 1906 în arhivele Episcopiei Cenadului la Timișoara; unele chiar le-a prezentat în cartea sa). Publicate și de Bugarski 2008, 584, 586–587.

³⁵ Kováts 1908, 426.

³⁶ ANRSJT, fond nr. 299, *Societatea de Istorie și Arheologie*, dosar 12, f. 4: „*Temesvárt számtalan lakóházat épített, majdnem valamennyi laktanyát; a vidéken igen sok templomot, úgy katolikust mint görög-keletit.*”

³⁷ Opriș 1987, 225.

³⁸ Argay 1939, 3–4.

de la fiica constructorului. Casa Strohmayer a oferit spațiu generos de locuit pentru mai multe familii. Clădirea amplă, cu aspectul său sobru, puritan, trezea amintirea caselor din secolul XVIII. Totodată, sporea numărul încă nu foarte mare al clădirilor cu trei etaje. Silueta sa apare frecvent pe acele litografii create la mijlocul secolului care aveau rolul de popularizare a centrelor orașelor mari. După terminarea ei, în anul 1842³⁹ și Anton Schmidt, împreună cu soția sa, au stăpânit deja câteva loturi de pământ și chiar clădiri în Cetate. Deși s-au stabilit definitiv în casa lor ridicată în suburbia Iosefin, la nr. 12, soții au plătit impozit pentru mai multe suprafețe de teren din interiorul zidurilor orașului, iar un timp au deținut chiar și o crâșmă în zona centrală⁴⁰.

La mijlocul secolului, meșterul constructor a beneficiat și de câteva „comenzi sociale”. Probabil atunci a fost consultat în privința amplerelor modificări interioare dorite, lucrări de reparații, intervenții la subsol, compartimentarea și schimbarea circulației verticale în aripa vestică a Palatului Vechii Prefecturi⁴¹. Din cauza sărăciei datelor arhivistice, doar un fragment al planului pentru aceste intervenții, semnat (nu și datat) de Anton Schmidt oferă informații despre istoria clădirii de la mijlocul secolului XIX.

Un alt proiect important al constructorului s-a materializat în centrul orașului în anul 1846. A câștigat proiectul pentru ridicarea Cazarmei de Geniu (casa inginerilor de geniu), o clădire cu trei nivele: pivniță, parter și etaj. Cazarma „nouă” cu desfășurare orizontală pe latura de vest a Străzii Spitalului (azi str. Mărășești), unde a fost păstrată mult timp, dovedea spiritul practic al constructorului pentru utilizarea bună a spațiilor funcționale și preferința sa pentru fațadele de factură neoclasică, cu aspect sobru, echilibrat. Cazarma de Geniu a fost demolată pentru a face loc noii aripi a hotelului Timișoara⁴² în 1975. Cu ea a dispărut și ultima dintre clădirile militare (cunoscute!) ridicate în oraș de Anton Schmidt.

În anul 1851 merituosul arhitect s-a retras în pensie. Această perioadă a vieții sale însă nu se caracterizează prin liniștea bătrâneții sau renunțare la activitate. Începând din deceniul trei și-a permis

mai multe călătorii în spațiul întinsului imperiu pentru a studia, pentru a culege informații în legătură cu noi posibilități de angajare sau pentru a vizita cei doi băieți născuți din cea de-a doua căsătorie. Fiul cel mare, Franciscus Seraphinus Schmidt, născut la 4 februarie 1827⁴³ la Timișoara, a călcat pe urmele tatălui său și a studiat arhitectura la Academia de la Viena și München. După căsătoria sa cu Aloysia Suchan în anul 1851 oficiată în orașul natal, s-a mutat și a lucrat ca inginer constructor la Budapesta până la moartea sa, survenită în 1901⁴⁴. Celălalt băiat, Josef Schmidt (1835–1897)⁴⁵ a urmat o frumoasă carieră militară; după terminarea Academiei de Geniu din Viena, mutat des în mai multe orașe conform cerințelor corpului militar din care făcea parte, decorat în repetate rânduri, a urcat în ierarhia militară și a decedat ca feldmareșal înnobilit în anul 1897 la Viena⁴⁶.

Dovada vizitelor făcute fiilor săi plecați la studii o găsim chiar în textul creionat la Viena în 13 ianuarie 1851, sub o schiță făcută la repezeală, pe o hârtie utilizată și pentru alte planșe: „...*planul unei case de raport vieneze;... aceeași [cu cea] din Strada Greshafner unde Frantz locuiește...*”⁴⁷.

După retragere, în compania soției sale a vizitat de două ori Italia, de unde, conform relatărilor nepoatelor sale, a revenit cu foarte multe idei și desene. În această perioadă (1853) a conceput și un proiect-ideal, lucrat la Timișoara, pentru construirea unei case cu grădină la nr. 48 în Maier. Nu avem date despre intenția sa de mutare, dar la 20 aprilie 1857 a încheiat un protocol cu Jandarmeria cezaro-crăiască din Timișoara, din care rezultă că în schimbul a 2.800 de forinți cedează în favoarea acesteia pentru o perioadă de 10 ani casa sa, aflată la numărul 13, după „adaptarea ei” făcută de el⁴⁸.

A decedat la o vârstă înaintată, la 11 aprilie 1863, în locuința sa situată în Iosefin la nr. 12.

³⁹ ANRSJT, fond nr. 4, Parohia rom.-cat. Timișoara- Iosefin, *Registru Botezați* nr. 1 (1774–1832), f. 212 v.

⁴⁴ A fost printre primii care a cules date biografice și a publicat lucrări științifice legate de viața și activitatea marelui matematician transilvănean János Bolyai (1802–1860), cândva inginer militar la Timișoara, posibil o cunoștință a tatălui său.

⁴⁵ Petri 1992, col. 1726.

⁴⁶ Surorile lor, cele patru fete ale lui Schmidt (două din prima căsătorie) au fost măritate încă în timpul vieții constructorului, iar cea mare (Theresia) a și decedat.

⁴⁷ „*Plan von einem Wiener Ziens Quartirl. resp: derselbe in Greshafner Gasse wo der Frantz wohnte... 13 Jänner 1851*”.

⁴⁸ ANRSJT, fond nr. 2, *Primăria orașului Timișoara*, dosar 32/1857, f. 1.

³⁹ Anul este redat și în ornamentul modest, făurit din fier forjat, al porții însoțit de literele C. și H., inițialele unei alte proprietare a unei părți din casă, ale (Mariei) Catharina Hertl, provenită dintr-o familie înstărită, căsătorită și ea cu un *mercator aromataris*, cu înstăritul Augustinus Babusnik.

⁴⁰ Crâșma „La ancora de aur” apărea în actele funciare ca proprietatea lui Anton Schmidt în anul 1855.

⁴¹ Roșiu 1999–2002, 417.

⁴² Opriș 1987, 91.

Conform informațiilor sosite de la nepoate, el a ajuns un veritabil cetățean de vază al orașului Timișoara, dispunând de o avere foarte mare. În testamentul său încheiat la 4 februarie 1863⁴⁹, întărit prin semnătura sa tremurată, alături de sigiliul său și al altor cinci martori, constructorul a enumerat bunurile sale și a desemnat-o pe soția sa să execute ultima sa dorință. A specificat însă sumele care urmau să fie testate celor șase copii ai săi (proveniți din ambele sale căsătorii și care au rămas în viață până la majoratul lor⁵⁰), unor cunoștințe apropiate, nepoatei din partea fratelui său Carl (căsătorită Krispin, stabilită în Arad) și Institutului pentru îngrijirea săracilor. Văduva Anna Schmidt – după înmormântarea soțului ei în cavoul familiei din cimitirul suburbiei Iozefin – la finele lunii aprilie a prezentat deja testamentul la Judecătoria orașului, cerând executarea acestuia. Ea a supraviețuit soțului său încă 23 de ani, fiind înmormântată alături de el, tot în cimitirul din Timișoara.

Numeroasele clădiri militare ridicate de Baumeister-ul Anton Schmidt au dispărut rând pe rând din peisajul urban timișorean aflat în continuă schimbare. Singura construcție care poate fi legată sigur de numele său în oraș, Casa Strohmayer, așteaptă vremuri mai blânde, când, după restaurare – aidoma Spitalului și clădirii Magistraturii din Pančevo – își va recăpăta strălucirea de odinioară. Odată cu ea va reveni în amin-tirea orașenilor și numele constructorului (uitat): Anton Schmidt.

BIBLIOGRAFIE

Argay 1939,
Gy. Argay, *Minden lehetséges a hívőnek. Egy evangélikus templom története*, Timișoara (1939).

Berkeszi 1909,
I. Berkeszi, *Temesvári művészek. Schmidt Antal (1786–1863). TRÉT* (1909), 118–122.

Bleyer 1958,
Gh. Bleyer, *Timișoara, monografie urbanistică și arhitecturală*, manuscris, MBT Col. Istorie (1958).

Borovszky 1912,
S. Borovszky, *Magyarország városai és vármegyéi. Torontál vármegye*, Budapest (1912).

Bugarski 2008,
S. Bugarski, *Lyceum Temesvariense*, Timișoara (2008).

Cocic 1970,
I. Cocic, *Monografia comunei Pesac* (lucrare de diplomă), manuscris, Cluj (1970).

Geml f.a.,
J. Geml, *Temesvár újkora*. (Borovszky Samu, ed.), *Temesvár városa*, Budapest (f.a.).

Geschichte Orzidorf,
Geschichte der Gemeinde Orzidorf 1785–1935, Viktoria Buchdruckerei, Timișoara, f. a. [1935], cu prefață de Dr. Johann Dengl.

Ivan 2006,
N. Ivan, *Istoria a două secole de teatru liric la Timișoara, Studiu monografic*, Timișoara (2006).

Kakucs 1998,
L. Kakucs, *Contribuții la istoria agriculturii din Banat, sec. XVIII–XIX*, Timișoara (1998).

Kakucs 2008,
L. Kakucs, *Breslele, manufacturile și dezvoltarea industrială a Banatului între anii 1717–1918*, Timișoara (2008).

Kalapis 2003,
Z. Kalapis, *Életrajzi Kalauz, P–ZS, Schmidt Kovács Antal*, III, Forum Könyvkiadó (2003).

Kováts 1908,
S. Kováts, *A csanádi papnevelde története, a mai papnevelde megnyitásának első centenáriuma alkalmából, 1806–1906*, Temesvár (1908).

Lanevski 1998,
Gh. Lanevski, *Realizări ale arhitecților arădeni în Timișoara și județul Timiș în cursul secolului XIX, An. B., Artă*, III, Timișoara (1998), 89–96.

Lendvai 1898,
M. Lendvai, *Temes vármegye nemes családjai*, II, Budapest (1898).

Lendvai 1905,
M. Lendvai, *Temes vármegye nemes családjai*, III, Budapest/Temesvár (1905).

Miklósik 1999–2002,
E. Miklósik, *Dispersata galerie de portrete a familiei Karátsonyi din Banloc. AnB, Artă*, IV, Timișoara (1999–2002), 243–270.

Mureșan 2006,
A. Mureșan, *Sigilii de bresle din vestul și nord-vestul României (secolele XVI–XIX)*, Arad (2006).

⁴⁹ *Ibidem*, dosar 21/1863.

⁵⁰ *Recte* cinci, din partea fetei sale Theresia, recent decedată, sunt amintiți numai cei doi fii ai acesteia.

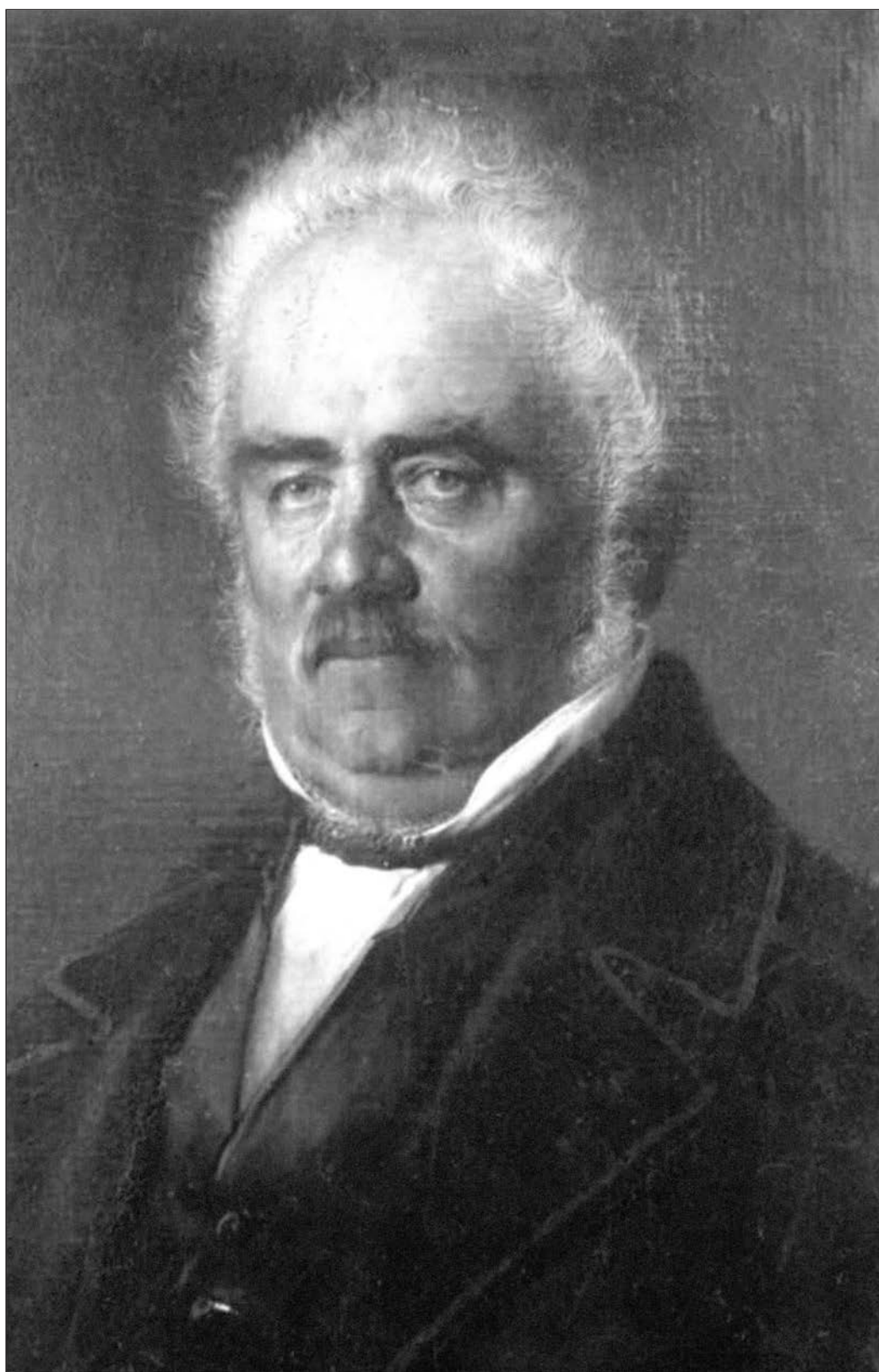
Opriș 1987,
M. Opriș, *Timișoara. Mică monografie urbanistică*,
București (1987).

Petri 1992,
A. P. Petri, *Biographisches Lexikon des Banater Deutsch-
tums*, Marquartstein (1992).

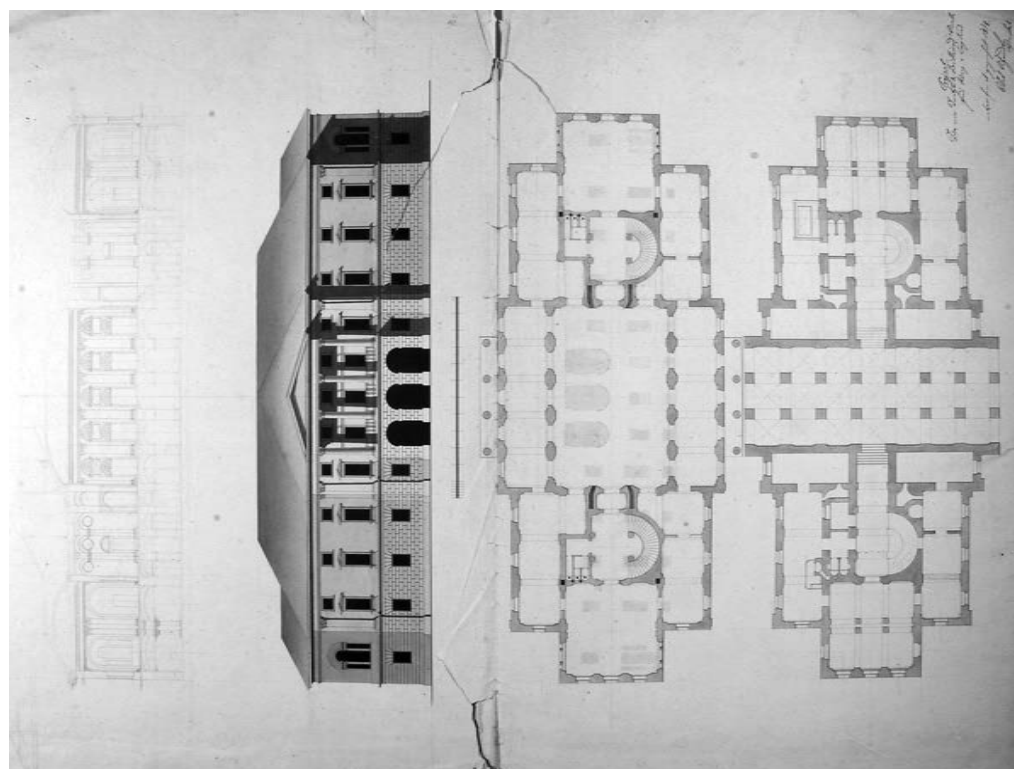
Preyer 1995,
J. N. Preyer, *Monographie der königlichen Freistadt
Temesvár. Monografia orașului liber crăiesc Timișoara*,
Timișoara (1995).

Roșiu 1999–2002,
L. Roșiu, Vechea prefectură din Timișoara – de la
palatul președintelui la muzeu de artă. *AnB, Artă*, IV,
Timișoara (1999–2002), 413–430.

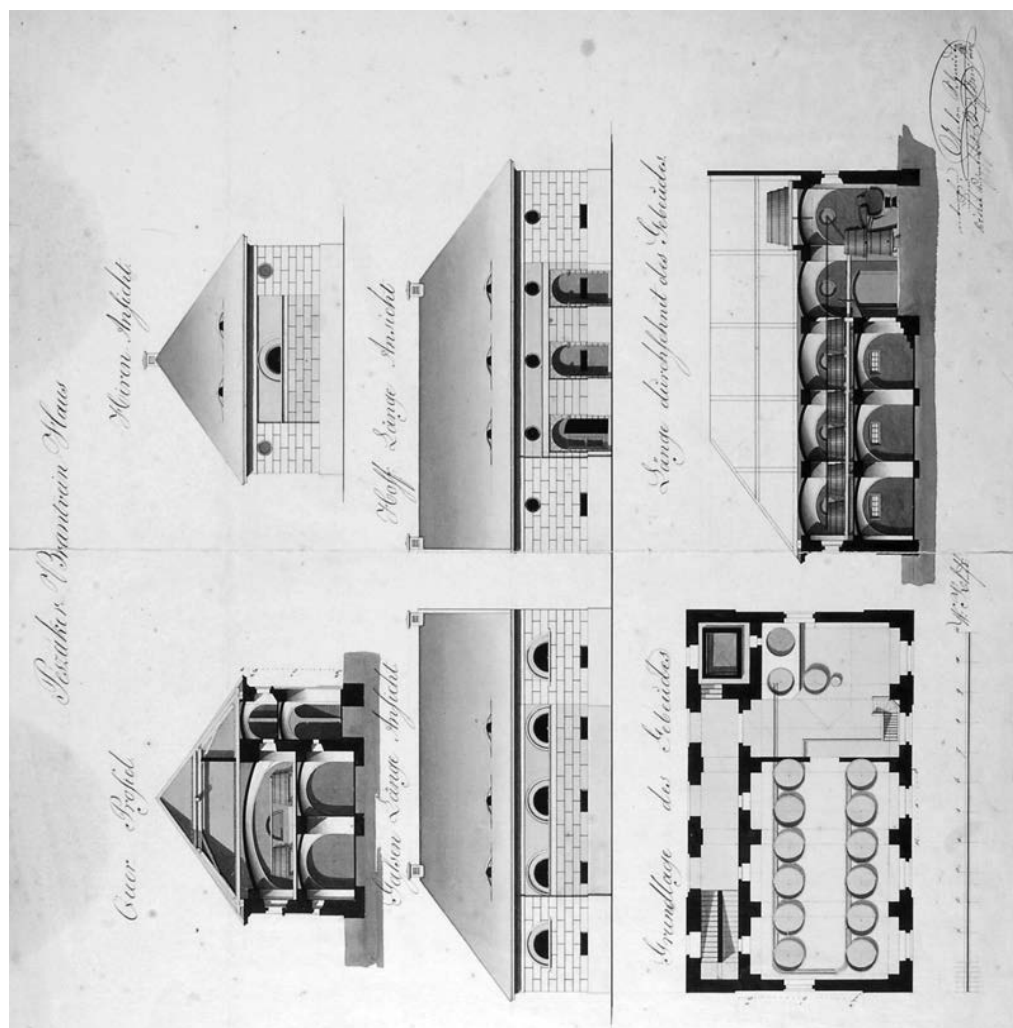
Windisch 1966,
E. V. Windisch Éva, A magyar tudománytörténet
forrásaiból. (A természettudományok, a technika és az
orvostudomány történetére vonatkozó kéziratok források
az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárájában), *Az
Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1963–1964*,
Budapest (1966), 155–176.

Pl. I. Meșterul constructor Anton Schmidt. / *The master builder Anton Schmidt* (1786–1863).

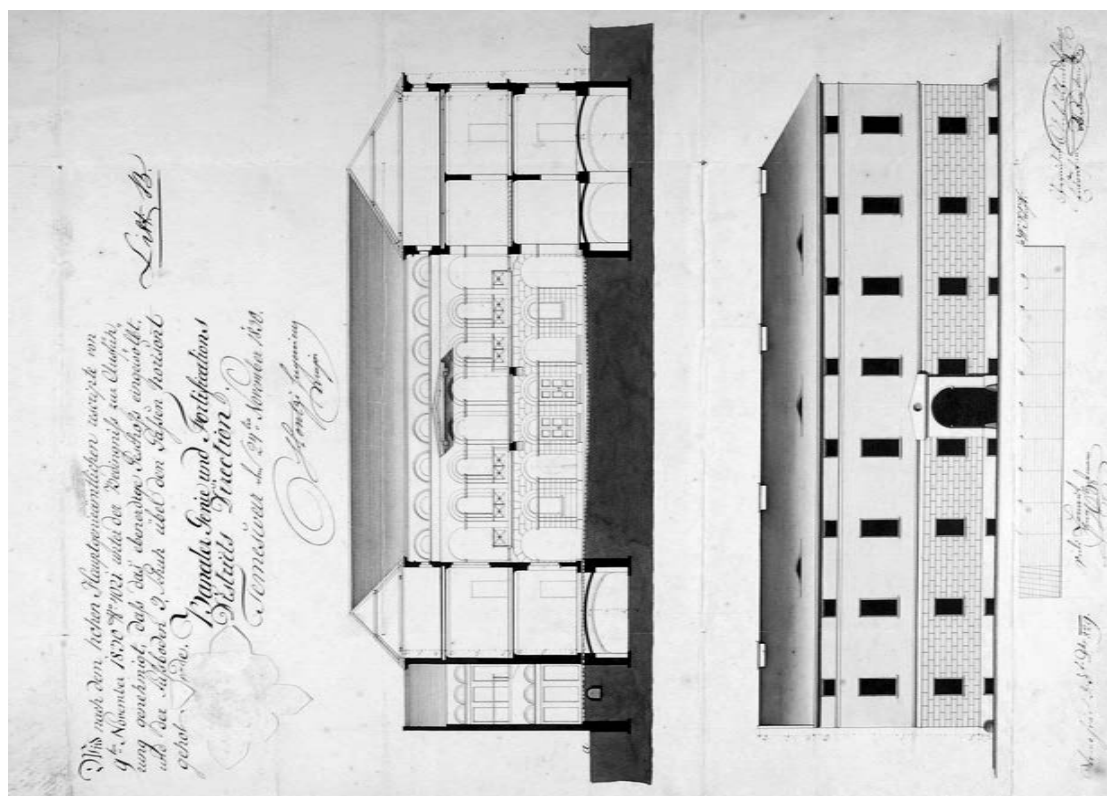
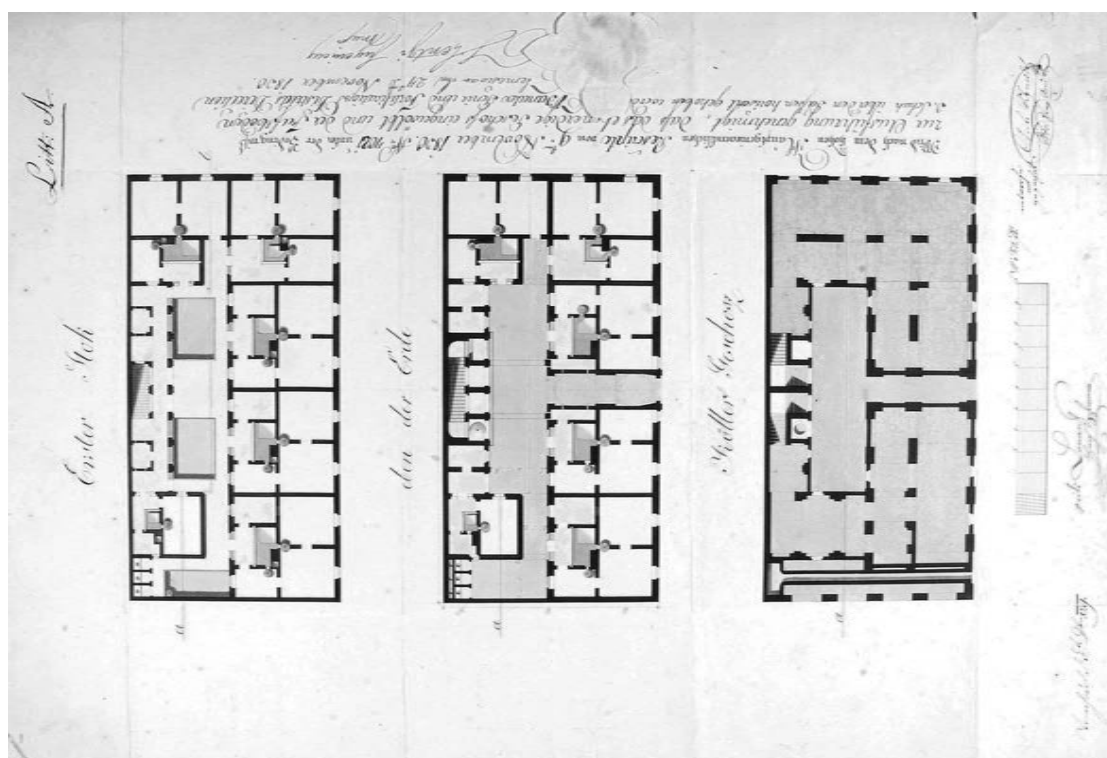

1

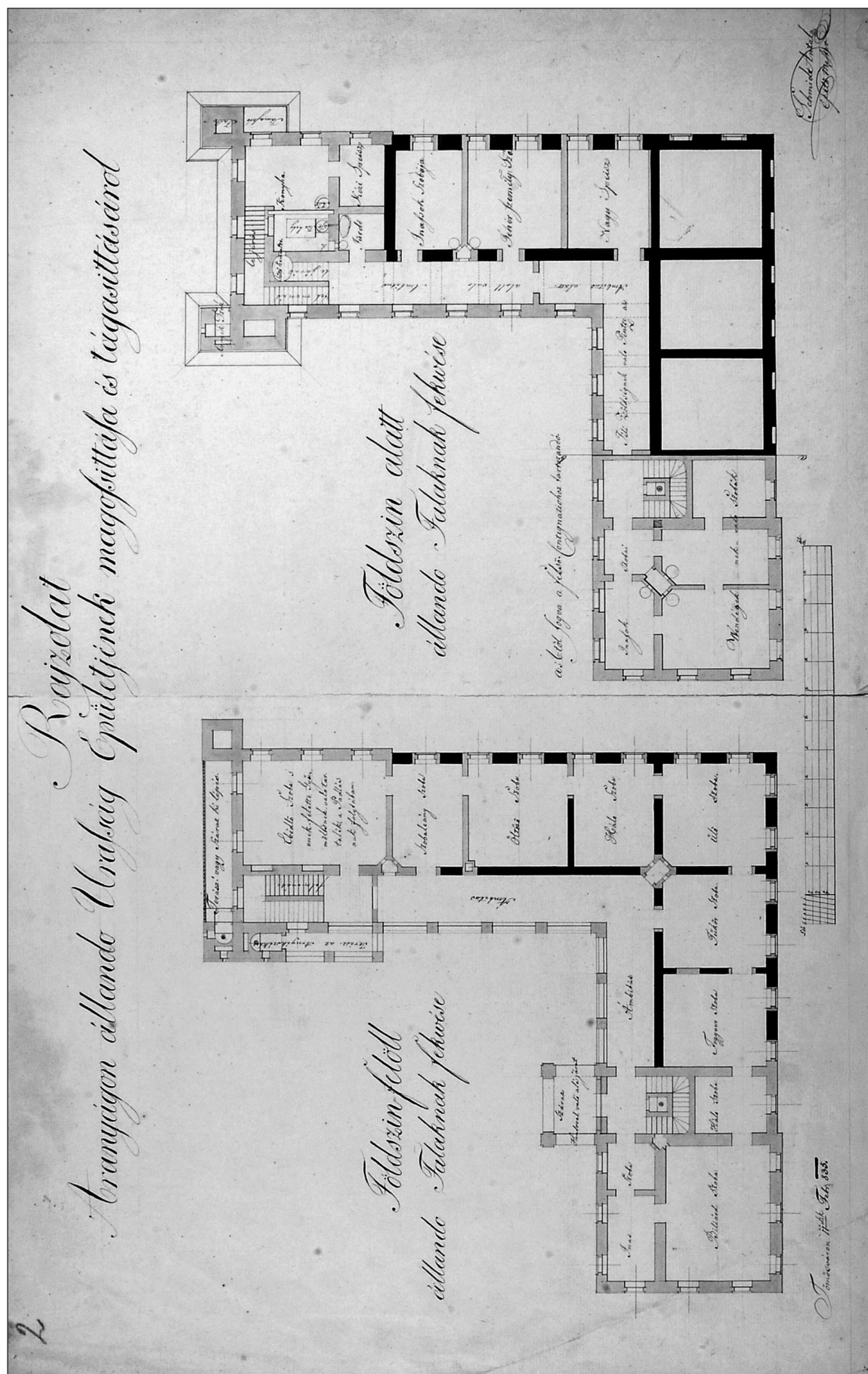

2

Pl. III. 1. Proiect pentru hanul „La Regina Anglici”. 2. Proiect pentru o fabrică de rachiu în comuna Pesac. / 1. Project of “At the Queen of England’s” inn (1818); 2. Project of a brandy factory in Pesac village.

Pl. IV. 1. Proiect pentru armată A; 2. Proiect pentru armată B. / 1. *Project of an army A (1829)*; 2. *Project of an army B (1829)*.

Pl. V. Proiect pentru modificarea unui conac la Herneacova. / *Project for the transformation of a mansion at Herneacova (1835).*

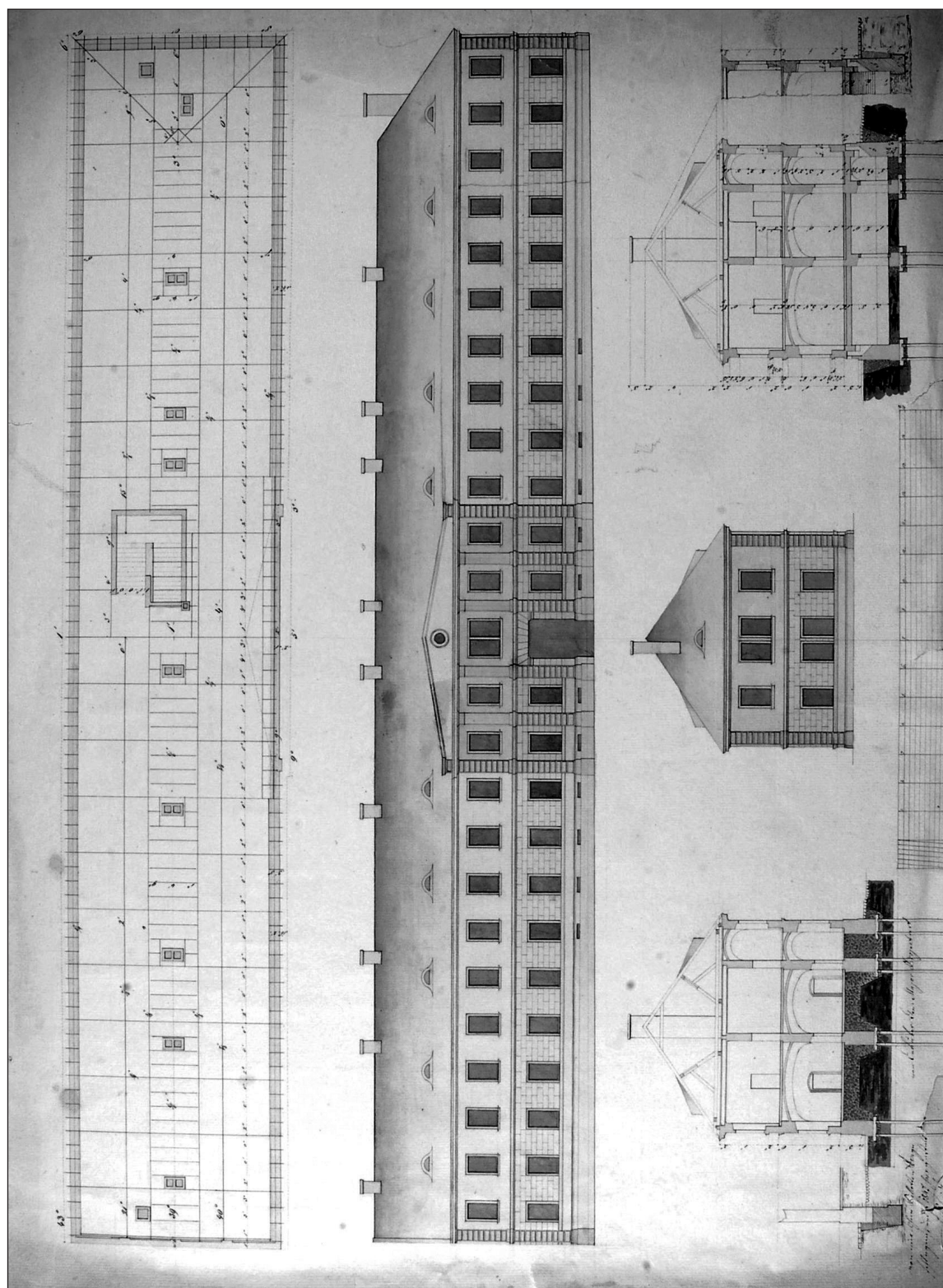
Piata Libertăți — Freiheitsplatz — Szabadságtér

1

2

Pl. VI. 1. Casa Strohmayer la începutul sec. XX (în direcția liniilor de tramvai, în colțul dr.), 2. Desen pentru fațada secundară și secțiune la Casa Strohmayer, cu note manuscrite de constructor. / 1. The Strohmayer House at the beginning of the 20th century (along the tram lines, in the right corner); 2. Drawing of the subordinate facade and section at the Strohmayer House, with notes handwritten by the builder.

Pl. VII. Propunere de fațadă și plan secțiune pentru Cazarma Inginerilor geniști. / *Facade project and section plan of the Genista Barracks.*

1

2

Pl. IX. 1. Biserica Sfântul Gheorghe, jumătate din clădirea Seminarului și a intrării principale (azi demolate); 2. Clădirea Cazarmei Inginerilor în perioada interbelică (în stg. teatrului, azi demolată) / 1. The Saint George church, half of the Seminary building and main entrance (currently demolished); 2. The Engineers Barracks during the inter-war period of time (at the left side of the theatre, currently demolished).